

Справа «Фольджеро та інші проти Норвегії»

(“Folgerø and Others v. Norway”)

У рішенні, ухваленому 29 червня 2007 року у справі *«Фольджеро та інші проти Норвегії»*, Суд постановив, що:

- було порушено ст. 2 Першого протоколу до Конвенції) (право на освіту);
- немає необхідності розглядати скарги заявників на предмет порушення ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у сукупності зі ст. 8 (право на повагу до приватного життя), ст. 9 (свобода думки, совісті і віросповідання) та ст. 2 Першого протоколу до Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявникам 70 000 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Всі заявники (п. Інгебьорг Фольджеро (1960 р. н.), Гейр Тиберо (1956 р. н.), Гро Ларсен (1966 р. н.), Арне Нитре (1963 р. н.) та Каролін Мідсем (1953 р. н.)) є членами Норвезької гуманістичної асоціації. Їхні діти навчались у початкових школах під час нижчеописаних подій.

Восени 1997 року розклад навчання у початкових школах був змінений: два окремі предмети – християнство та філософія життя – були замінені одним предметом, який передбачав вивчення основ християнства, релігії та філософії (далі – КРЛ (відповідно до норвезької транслітерації)). Згідно з попереднім розкладом навчання батьки мали можливість клопотати про невивчення їхніми дітьми християнства, а за новим – в них була можливість лише звільнити дітей від вивчення окремих частин КРЛ.

КРЛ передбачав вивчення Біблії та християнства як форм культурного надбання, Євангелічної лютеранської віри (офіційної державної релігії Норвегії, яку сповідує близько 86% населення країни), інших християнських віросповідань, інших світових релігій, етики та філософії. Метою цього предмету також було сприяння у розумінні християнських та гуманістичних цінностей, поширення поваги до людей іншої віри та переконань.

Протягом 1999-2000 навчального року КРЛ було запроваджено в усіх класах початкових шкіл Норвегії.

Заявники та інші батьки безуспішно намагались звільнити своїх дітей від вивчення КРЛ. 14 березня 1998 року відбулось судове засідання Міського суду м. Осло, на якому заявники стверджували, що їхні права, передбачені ст. 9 (свобода думки, совісті і віросповідання), ст. 14 (заборона дискримінації) Конвенції та ст. 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту) були порушені. Але суд їхній позов не задовільнив.

Акт про освіту від 1998 року, який набрав чинності 1 серпня 1999 року передбачав, що «учень, за письмовим клопотанням батьків, може не вивчати тих складових частин навчальної програми, які з точки зору їх віросповідання чи світогляду передбачали практикування іншої релігії чи дотримання іншого світогляду».

25 березня 2002 року четверо інших батьків та їхні діти подали письмову скаргу до Комітету ООН з прав людини. Цей Комітет визнав, що КРЛ порушує Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року.

Зміст рішення Суду

Заявники скаржились на те, що відмова звільнити їх дітей від вивчення всього курсу КРЛ, позбавила гарантій того, що вони отримували б освіту згідно з їхніми релігійними та філософськими переконаннями. Також вони скаржились, що незручності, спричинені можливістю відмови від вивчення їхніми дітьми не всього предмета, а лише його частини, завдавали ще більших труднощів батькам із нехристиянським віросповіданням у вихованні своїх дітей. При цьому заявники посилались на статті 8 (право на повагу до приватного життя), 9 (свобода думки, совісті і віросповідання), 14 (заборона дискримінації) Конвенції та ст. 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту).

Суд зазначив, що метою КРЛ було створення у школах – незалежно від соціального походження, релігійних переконань і національності школярів – відкритої та дружньої атмосфери за посередництвом вивчення християнства,

інших релігій та філософій. Ця мета повністю відповідає принципам плюралізму та об'єктивності, що містяться у ст. 2 Першого протоколу до Конвенції.

Відповідні положення Акту про освіту від 1998 року містять наголос не тільки на передачі знань про християнство, а й на вивченні інших світових релігій та філософій. Метою цих положень були інтенсифікація пришвидшення міжкультурного діалогу та взаєморозуміння між учнями в межах вивчення одного предмета, а відмова від його вивчення поділяла б учнів на кілька груп.

Той факт, що вивчення християнства займало більшу частину курсу КРЛ порівняно з іншими релігіями та філософіями, пояснюється значною роллю цієї релігії у норвезькій національній історії та національній релігії і не виходить поза межі допустимого планування та складання розкладу навчання державою. Тому він, з огляду лише на ці підстави, не може вважатись порушенням ст. 2 Першого протоколу до Конвенції.

Проте із аналізу відповідних законодавчих положень стає зрозумілим, що перевага віддавалась християнству, зокрема, через так званий «християнський додаток» у Акті про освіту від 1998 року, відповідно до якого завданням початкової освіти було, з-поміж іншого, сприяння християнському та моральному вихованню учнів. Більше того, приблизно половина пунктів у курсі КРЛ стосувалась лише християнства.

Таким чином, якщо проаналізувати «християнський додаток», опис змісту і цілей КРЛ у Акті про освіту від 1998 року та інші законодавчі положення в їх сукупності, видається, що у співвідношенні християнства з іншими релігіями та філософіями переважання саме християнської релігії є не тільки кількісним, але й якісним. З огляду на ці неспівмірності є незрозумілим те, яким чином буде досягатись взаєморозуміння, повага та культурний діалог між людьми різних віросповідань та переконань.

Тому Суд вирішив дослідити питання про те, чи клопотання батьків про звільнення їх дітей від вивчення окремих частин КРЛ є достатнім для протистояння вищезазначеним неспівмірностям.

По-перше, Суд звернув увагу, що батьки повинні були бути заздалегідь поінформовані про план уроків та визначати, які саме частини суперечать їхнім релігійним переконанням. На практиці, на думку Суду, батькам напевно було б важко постійно контролювати план кожного уроку та визначати, яку саме його частину не слід вивчати їх дітям, особливо зважаючи на загальне християнське спрямування КРЛ.

По-друге, Суд зауважив, що інформація про особисті релігійні та світоглядні переконання стосується найбільш інтимних аспектів приватного життя. Хоча батьки не були зобов'язані виявляти свої релігійні переконання, а увага шкільної адміністрації була звернена на повагу до приватного життя дітей та їх батьків, Суд вважає, що ризик такого виявлення все ж мав місце.

По-третє, у разі подачі письмового клопотання батьків про відмову від вивчення їх дітьми певної частини зазначеного предмета, шкільна адміністрація повинна була обрати найбільш гнучкий підхід, беручи до уваги релігійні та світоглядні побажання батьків, а також вид навчальної діяльності. Зокрема, безпосередня участь у таких видах навчальної діяльності як молитва, спів гімнів, церковна служба та шкільна гра мали би бути замінені на опосередковану участь через спостерігання за цією діяльністю. В останньому випадку мала б мати місце відмова від участі у певній діяльності, а не від інформації про неї. Однак, на думку Суду, розрізнення діяльності та інформації про неї є не тільки практично складною до застосування, а й суттєво зменшує ефективність права на відмову від вивчення частини навчального предмета. Крім того, на практиці у батьків виникали б непорозуміння з вчителями щодо такого розрізненого підходу до вивчення предмета.

Отож Суд дійшов висновку, що застосування процедури подання клопотання батьками про відмову від вивчення їхніми дітьми певних частин предмета є загалом можливим лише тими із батьків, котрі прагнуть захистити своє приватне життя. Проте ризик потенційного конфлікту та практичних складнощів застосування цієї процедури, під час якої можуть виявитися справжні вірування та світоглядні переконання батьків, не дає можливість її

застосовувати. Останнє суперечить цілям ст. 2 Першого протоколу до Конвенції у світлі ст. 8 та 9 Конвенції. Суд нагадав, що метою Конвенції є «гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, але прав, які є практичними та ефективними».

Суд не переконало твердження Уряду про можливість батьків навчати своїх дітей у приватних школах, оскільки держава повинна забезпечити плюралізм навчання й у державних школах, які є доступними для всіх.

Відтак Суд, незважаючи на цілі Акту про освіту від 1998 року, який ввів курс КРЛ до програми навчання у початковій та середній школі, вважає, що Норвегія не доклала достатніх зусиль, щоб об'єктивно, критично та плюралістично відобразити відповідні інформацію та знання у цьому курсі.

Отож, позбавлення батьків можливості відмовитись від всього курсу КРЛ порушує ст. 2 Першого протоколу до Конвенції.

Взявши до уваги вищезазначені міркування стосовно застосування ст. 2 Першого протоколу до Конвенції, Суд вважає, що немає необхідності розглядати окремо скарги заявників на предмет порушення ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у сукупності зі ст. 8 (право на повагу до приватного життя), ст. 9 (свобода думки, совісті і віросповідання) та ст. 2 Першого протоколу до Конвенції.